

ראובן מירקין

אברהם אבן-שושן המילונאי*

אברהם אבן-שושן ביקש לפני מותו, שעל מצבתו יירשמו המלים "מחנך ומילונאי". לא יכול להיות ניסוח הולם יותר לפועלו של המנחה. מן הראוי היה לכרוך את שני התחומים האלה זה בזה, שהרי דוקא בהצטרפם יחד מתגלה תרומתו המיוחדת לתרבות העברית. את המורה והמחנך פמעט לא הפרתי, ולכן אצמצם את דבריי לעבודתו של אבן-שושן פמילונאי.

מפעלו המילוני מעורר פליאה והערצה מפמה בחינות. ראשית — ההיקף. במשך קרוב לארבעים שנה עשה בכוחות עצמו את שבצמים אחרים אקדמיות עושות במשך שנים הרבה. הפרך הראשון של מילונו הראשון נשלם בערב סופות התש"ח. הייתה זו העזה של מילונאי אלמוני פבן 40 להתחרות עם הארי שבחבורת המילונאים, יהודה גור, שרק חודשים אחדים קודם לכן, בהיותו בן 85, הוציא לאור את מילונו המונומנטאלי במהדורתו האחרונה. פדי להראות את ההבדל שבין שני המילונים קרא אבן-שושן לחיבורו "מילון חדש מנוקד ומצויר — אוצר מלים שלם של הלשון העברית החיה והספרותית". במשך 35 שנה ויותר (התש"ח-התשמ"ג) הוציא אבן-שושן לאור תשעה מילונים וקונקורדנציות ב-25 פרכים, * דברים שנאמרו ליד קברו במלאות שלושים למותו.

המכילים יחד כ־13,000 עמודים (ראה להלן רשימת המילונים).
 במניין זה לא נכללו כל אותן מהדורות שונות, שעיקר
 ההבדל שביניהן הוא עריכת הדף, תבנית הכרך ומספר הפרקים
 — כל אלה מספרן רב ומספר הדפסותיהן עשרות רבות.

אברהם אבן־שושן חתר בהתמדה וללא לאות לשפר את
 עבודתו. אך יצא הפרך האחרון של מילון ממילוניו, וכבר הוא
 נתון ראשו ורובו בהכנות לקראת מילון חדש, טוב מקודמו או
 שונה ממנו. הוא היה שופע רעיונות חדשניים ואף זכה להוציא
 רבים מהם אל הפועל בכוח תכונות, שצירופן באדם אחד נדיר
 ביותר: פושר עבודה, התמדה, מסירות, דבקות במשימה, הבחנה
 בין עיקר וטפל, יכולת ניסוח, הוש אסתטי, ראיית הצורך
 והיכולת של משתמש המילון, הקשבה מתמדת לביקורת, פישרון
 הביצוע, ומעל הפול — אהבת הלשון העברית.

הוא לא היה בלשן מקצועי פמוכן האקדמי, ומילונות לא
 הייתה בשבילו מדע, אלא צירוף של מלאכה ואמנות. אף על פי
 כן תכונתו המיוחדת של מילונו הגדול האחרון הרי זה המיוזג
 ההרמוני של מילון שימושי לקהל הרחב עם מרפייים מדעיים
 מובהקים, כגון אטימולוגיות, סימון הרובד ההיסטורי של כל
 מלה וכל משמע, שפע מובאות מפל רובדי הספרות העברית
 בציון מדויק של מקור המובאה, רשימה מפורטת של המקורות
 — צירוף כל אלה, שהוא מיוחד אף בהשנאה אל המקובל
 במיטב המילונים שבלשונות אירופה, העלה את המילונות
 העברית לרמה גבוהה ביותר.

מפעלו המילוני של אבן־שושן זכה להערכת העם ולאהדתו
 זמן רב קודם שזכה להפרת הממסד האקדמי. רק בשנת התשל"ד

נבחר לאקדמיה ללשון העברית, ובמהרה היה לאחד מעמודי התווך שלה. השם "אבן-שושן" כמעט הפך להיות מלה נרדפת ל"מילון עברי", בדומה ל"נפסטר" במילונות האנגלית ול"לארוס" בחרבות צרפת. מילוניו השפיעו השפעה עמוקה על רוב המילונים העבריים, שראו אור בדור האחרון, בישראל ומחוצה לה.

לפני פחות משנה, לאחר צאת כרך המילואים של "המילון החדש", החל אבן-שושן לערוך את מילונו עריכה חדשה, שעל-פיה בנייני הפעלים באים כל אחד במקומו בסדר האל"ף-בי"ת של צורת הנסתר בעבר, ובכך השנה את מעמד הפעלים למעמד השמות. לדעתו, שני נימוקים הכריעו לטובת הסידור הזה: הנוחות למשתמש והיענות לדרישת כמה בלשנים, שטענו נגד חוסר העקיבות שבסדר הקיים, שבו בנייני הפועל באים בשורשם, ואילו השמות הגזורים משורש אחד מפוזרים כל אחד במקומו על-פי האל"ף-בי"ת של צורת היסוד שלו. במשך חודשים אחדים — למן היום שהחליט להוציא את רעיונו אל הפועל ועד ערב פסח האחרון, כאשר אושפז בבית-החולים ולא שב עוד לאיתנו — הספיק לערוך את האותיות א-ח על-פי העריכה החדשה ולשבץ בתוך כדי כך את חומרו של כרך המילואים בגוף המילון. מותו קטע עבודה זו בעיצומה.

בשנה האחרונה לחייו, זמן רב לפני שחלה את חוליו אשר מת בו, הביע אבן-שושן את משאלתו, שגם לאחר מותו יוסיף מילונו להתקיים ולצאת במהדורות חדשות. פעמים אחדות דיבר על כך עם בני ביתו ואתי, ואף ביקש שבבוא העת אקבל עליי את

מלאכת עריכת המילון. מפני אימת המחשבה שהאיש פבר הוגה בהסתלקותו, ומפני יראת פובד האחריות, לא עניתו בשעתו. עתה, משנסתלק רואה אני חובה עליי לקיים את רצונו. יהי זכרו ברוך.

רשימה ארעית של חיבוריו המילוניים
(ערוכה בסדר כרונולוגי)

תש"ח מילון חדש מנוקד ומצויר, תש"ח-תשי"ב (1947-1952), 1988 עמודים. המהדורה הראשונה יצאה בחמישה פרכים: א-ז (תש"ח), ח-ל (תש"ט), מ-ס (תש"י), ע-ק (תשי"א), ר-ת ומוספים (תשי"ב). המהדורה השנייה (תשי"א-תשי"ב) יצאה בשתי פריכות: בחמישה פרכים, פקודמתה, ובשלושה פרכים (א-ל, מ-ע, פ-ת ומוספים). למן המהדורה השלישית (תשי"ג) ואילך יצא המילון בארבעה פרכים (א-ט, י-ג, ס-ק, ר-ת ומוספים). על הצלחתו היתרה של "מילון חדש" תעיד העובדה, שעד שנת תשפ"ה — שנה קודם שיצא הפרך הראשון של "המילון החדש" — נדפסו ממנו שתים-עשרה מהדורות.

תשי"ב מילון חדש מנוקד ומצויר, מהדורה מרוכזת, תשי"ב, 1806 עמודים. מילון זה נכרך בכרך אחד, בשני פרכים (א-מ, נ-ת ומוספים) ואף בשלושה פרכים.

- המהדורה המרוכזת מיוסדת בעיקרה על המילון בן
 חמשת הפרכים, בהשמטת קצת ערכים, צמצום
 ההגדרות וויתור על ההערות האטימולוגיות למלים
 הפיך-לאומיות.
- תשי"ד מילון עממי מנוקד ומצויר (ביחד עם דב ירדן),
 תשי"ד (1953), 457 עמודים. עד שנת 1966 נדפס
 שמונה פעמים.
- תשי"ד מילון פיס מנוקד ומצויר (ביחד עם דב ירדן), תשי"ד
 (1954), 662 עמודים. דומה לקודמו, אלא שהושמטו
 בו הדוגמאות והנטיית.
- תשי"ח פרך המילואים של "מילון חדש" משנת
 תש"ח-תשי"ב, תשי"ח (1958), 419 עמודים.
 במקביל אף יצא פרך המילואים של המהדורה
 המרוכזת משנת תשי"ב.
- תש"ך קונקורדנציה לשירת ביאליק (ביחד עם יוסף סגל),
 תש"ך, 336 עמודים.
- תשכ"ו המילון החדש, שבעה פרכים, תשפ"ו-תש"ל, 3110
 עמודים: א-ד (תשפ"ו), ה-ט (תשפ"ו), י-מל
 (תשפ"ו), מ-ס (תשפ"ח), ע-צ (תשפ"ח), ק-ר
 (תשפ"ט), ש-ת ומוספים (תש"ל). "המילון החדש"
 יצא גם בתבנית מרוכזת תלת-טורית בשלושה פרכים,
 תשפ"ט-תש"ל, 1603 עמודים: א-פ, ל-צ, ק-ת
 ומוספים.

תשל"ב המילון העברי המרוכז, תשל"ב, 815 עמודים. מילון זה הוא תמציתו של "המילון החדש" משנת תשפ"ו-תש"ל. עד שנת תשמ"ב נדפס המילון המרוכז עשר פעמים. בשנת תשמ"ג יצר פרך המילואים (עימודו 781-968) ובשנת תשמ"ד יצאה מהדורה מורחבת הפוללת את המילואים (942 עמודים).

תשל"ו מילון בית-הספר, 1976, 576 עמודים. בשנת תשמ"ב יצאה מהדורה עממית בתבנית מוקטנת, 712 עמודים.

תשל"ז קונקורדנציה חדשה לתנ"ך, 1977-1980. מהדורה די-טורית בארבעה (ואח"פ בשלושה) פרכים, 2307 עמודים; מהדורה תלת-טורית בשלושה (ואח"פ בשני) פרכים, 1242 עמודים. בשנת 1981 יצאה המהדורה התלת-טורית בתבנית מוקטנת בכרך אחד.

תשמ"ג פרך המילואים של "המילון החדש" בשבעה, או בשלושה, פרכים, 324 עמודים. במקביל יצא אף פרך המילואים של המילון העברי המרוכז משנת תשל"ב (ראה לעיל).